

2023 год ЮБІЛЕЙ ПЕРШАГА ВЫДАННЯ

Звесткі з архіва
Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі

Кніга, як і чалавек, мае дату нараджэння – год, калі яна ўпершыню была апублікавана. І, канешне, у кніг бываюць юбілеі, а яны, як вядома, з'яўляюцца своеасаблівымі каталізатарамі ўспамінаў і служаць нагодай для таго, каб звярнуць увагу на выдатныя старонкі гісторыі літаратуры і кнігадрукавання і ўвогуле ацаніць «базу даных» культурнай спадчыны, асэнсаваць яе ўнікальнасць.

У гэтай рубрыцы прадстаўлена інфармацыя аб мастацкіх творах класікаў беларускай літаратуры, першыя выданні якіх захоўваюцца ў архіве Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі і для якіх 2023 год з'яўляецца юбілейным.

**Новая зямля: [паэма] / Якуб Колас. – Менск
[Мінск] : Беларускае кааперацыйна-выдавецкае
таварыства «Савецкая Беларусь», 1923. – 287 с.**

100 гадоў

«Новая зямля» Якуба Коласа (1882—1956) — першая беларуская буйная ліра-эпічная паэма, у якой адлюстравана жыццё беларускага сялянства канца XIX — пачатку XX стагоддзяў. Па вызначэнні Петруся Броўкі, паэма «Новая зямля» — гэта своеасаблівая «Калевала» беларускага народа.

Працу над творам Якуб Колас пачаў у сакавіку 1911 года, калі знаходзіўся ў мінскім астрозе, а завяршыў яе 5 студзеня 1923 года. У тым жа годзе паэма апублікавана асобным выданнем у выдавецтве «Савецкая Беларусь», якое ў 1924 годзе было злучана з выдавецтвам «Белтрэстдрук» і атрымала назву «Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі». Тагачасныя чытачы адразу ж успрынялі паэму як народную: завучвалі яе на памяць і з лёгкасцю цытавалі ў размовах.

Кніга выйшла тыражом у 4000 экзэмпляраў. Некалькі асобнікаў гэтага рэдкага сёння выдання знаходзяцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, у Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа, у Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

«Новая зямля»: 100 гадоў

«Новая зямля» — твор геніяльны, выдатнейшая з'ява беларускай паэзіі за ўсю пяцісотгадовую гісторыю яе пісьмовага развіцця. Разам з «Яўгеніем Анегіным» А. Пушкіна, «Панам Тадэвушам» А. Міцкевіча і нешматлікімі іншымі творамі яна адносіцца да вяшчынных дасягненняў літаратуры славянскага свету, а тым самым — і літаратуры сусветнай.

Вячаслаў Рагойша

«Новая зямля»: 100 гадоў

У мінскім астразе, у якім Якуб Колас апынуўся паводле абвінавачання ў дзеяннях, накіраваных на выкананне праграмы Усерасійскага саюза настаўнікаў, які, па вызначэнні суда, меў на мэце ліквідацыю існуючага ў Расійскай імперыі грамадскага ладу, спачатку было напісана гумарыстычнае вершаванае апавяданне «Як дзядзька ездзіў у Вільню і што ён там бачыў». Потым на аснове апавядання былі створаны раздзелы «Па дарозе ў Вільню», «Дзядзька ў Вільні», «На Замкавай гары», а пазней і раздзелы «Леснікова пасада», «Раніца ў нядзельку», «За сталом», «На першай гаспадарцы», «Пярэбары», «Каля зямлянкі», «Дзядзька-кухар», «Смерць ляснічага» і часткова ў турме быў напісаны «Дарэктар». Дзевяць раздзелаў, сярод якіх «Падгляд пчол», «Панская пацеха», «Вялікдзень», былі напісаны ў 1921 годзе. Над паэмай Якуб Колас шмат працаваў падчас знаходжання на Куршчыне, а завершаны твор, у які ўвайшло 30 частак, быў у Мінску.

Фота Якуба Коласа ад 27.XI.1911.

Размешчана на сайце

<https://narbel.bsu.by/z-syamejnaga-arxiva-yakub-kolas/>

«Новая зямля»: 100 гадоў

Падзеі і здарэнні, што апісаны ў «Новай зямлі», мелі месца ў жыцці бацькоў паэта. Прататыпамі большасці герояў паэмы таксама з'явіліся рэальныя асобы — члены сям'і Міцкевічаў. Міхалам, Антосем, Ганнай завуцца галоўныя героі паэмы, за якімі стаяць фігуры бацькі Міхала Казіміравіча Міцкевіча, маці Ганны Юр'еўны, дзядзькі Антона Казіміравіча Міцкевіча. Вобразы дзяцей — Уладзіка, Алеса, Міхаліны, Гэлі, Юзіка — напісаны паэтам са сваіх родных братоў і сясцёр. Сам аўтар уклаў свае рысы ў вобраз Кастуся, аднаго з сыноў Міхала. Фігуруюць у паэме і сваякі, знаёмыя, аднавяскоўцы, служачыя Акінчыцкага лясніцтва. Многія сапраўдныя імёны, прозвішчы і мянушкі пакінуты ў паэме без змен, захаваны і назвы вёсак, мястэчак, сёл, хутароў, рэк. Зменена толькі назва лесніковай пасады — у паэме яна названа Парэчча, а рэальная назва — Ласток.

Галоўная сюжэтная лінія ў паэме грунтуецца на гісторыі з пакупкай зямлі, якая адбылася з бацькам і дзядзькам Якуба Коласа, але ў рэальнасці гэтая гісторыя мела некаторыя адрозненні: зямля ўсё ж такі была куплена, хоць і давялося за яе заплаціць двойчы, бо першая вусная дамова была аднабакова скасавана прадаўцом.

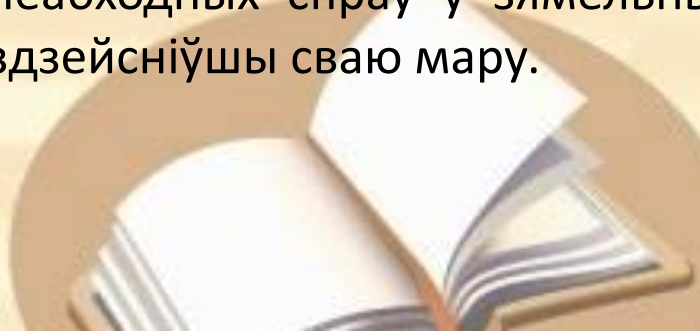

«Новая зямля»: 100 гадоў

Паэма «Новая зямля» вызначаецца цэласнай, стройнай кампазіцыяй.

У першай частцы пасля ўсхваляванага лірычнага ўступу аўтар малюе святочную летнюю раніцу ў хаце лесніка Міхала, адлюстроўвае сямейныя зносіны ў вялікай традыцыйнай сям'і: *«Чатыры хлопцы, тры дзяўчаці Ды бацька з дзядзькам, трэцця маці»*. Галоўны герой паведамляе пра тое, што ў нейкім далёкім невядомым Заблонні прадаецца ўрадлівая зямля, аб якой так марыў Міхал. Дзядзька Антош прапаноўвае выбраць часіну і *«агледзець... як мае быць Заблонне тое»*... І тут аўтар робіць экскурс у мінулае героя, «выпісваючы» пры гэтым дзве лініі. Першая — пра тое, як Міхал надумаў *«купіць зямлю, прыдбаць свой кут, каб з панскіх выпутацца пут»*. Другая — пра побыт сям'і Міхала ва ўсёй разнастайнасці яго праяў.

Апавяданне пра мінулае герояў займае асноўнае месца ў паэме. Толькі раздзел «Агляд зямлі» (XXVI) вяртае чытача да гутаркі за сталом. Пасля гэтага адбылося Антосева падарожжа ў Вільню. Калі ўжо адбыліся першыя захады, браты паглядзелі зямлю. Дзядзька Антош настойліва ўзяўся за афармленне неабходных спраў у зямельным банку. Міхал цяжка захварэў і праз некаторы час памёр, так і не здзейсніўшы сваю мару.

«Новая зямля»: 100 гадоў

Рукапісы паэмы «Новая зямля» не захаваліся. Яны згарэлі падчас Вялікай Айчыннай вайны разам з бібліятэкай Якуба Коласа. Асобнай кнігай паэма перавыдавалася шмат разоў:

1927 г. — другое выданне тыражом 3000 экзэмпляраў у Дзяржвыдавецтве Беларусі;

1934 г. — трэцяе выданне тыражом 5000 экзэмпляраў у Дзяржвыдавецтве Беларусі;

1941 г. — павінна было выйсці чацвёртае выданне, але акупанты знішчылі гранкі. Застаўся ўсяго адзін сігнальны асобнік кнігі. Якуб Колас падарыў яго сваёй былой студэнтцы Аляксандры Жукоўскай;

1958 г. — новае выданне тыражом 8000 экзэмпляраў, ажыццёўленае ў тым жа Дзяржвыдавецтве Беларусі;

1967 г. — выданне тыражом 35 000 экзэмпляраў, ажыццёўленае ў выдавецтве «Народная асвета»;

1968 г. — выданне тыражом 16 000 экзэмпляраў, ажыццёўленае ў выдавецтве «Беларусь»;

1975 г. — выданне тыражом 76 000 экзэмпляраў, ажыццёўленае ў выдавецтве «Народная асвета»;

2007 г. — выданне тыражом 3 000 экзэмпляраў з прадмовай Міхася Мушынскага, ажыццёўленае ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»;

2012 г. — выданне тыражом 2 000 экзэмпляраў з прадмовай Міхася Мушынскага, ажыццёўленае ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»;

2015 г. — выданне тыражом 2 000 экзэмпляраў, ажыццёўленае ў выдавецтве «Папуры»;

2018 г. — выданне тыражом 38 000 экзэмпляраў, ажыццёўленае ў выдавецтве «Беларусь»;

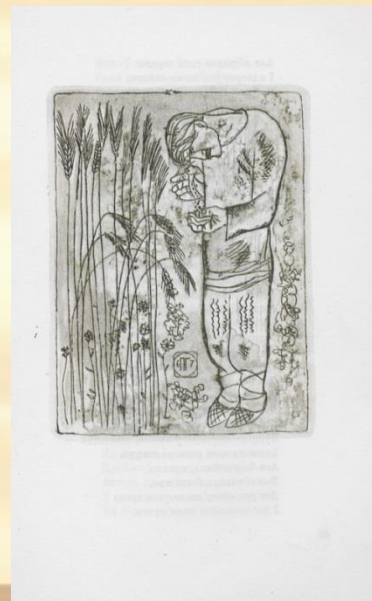
2019 г. — другое выданне тыражом 2 000 экзэмпляраў, ажыццёўленае ў выдавецтве «Папуры»;

2021 г. — выданне тыражом 1300 экзэмпляраў, ажыццёўленае ў выдавецтве «Беларусь».

«Новая зямля»: 100 гадоў

Акрамя асобных выданняў, паэма «Новая зямля» шматразова друкавалася ў складзе зборнікаў твораў Якуба Коласа. Мастацкае афармленне выданняў паэмы — гэта цэлая эпоха мастацтва кнігі, незвычайна багатага і разнастайнага: ад мадэрнізму да фантазіянасці. Твор ілюстравалі Аляксандр Ахола-Вало, Арлен Кашкурэвіч, Георгій Паплаўскі, Васіль Шаранговіч і многія іншыя. Паводле паэмы Юрый Герасіменка-Жызнеўскі стварыў серыю станковых работ.

Выданне паэмы «Новая зямля» 1968 г. атрымала дыплом «Найпрыгажэйшая кніга свету» на Міжнароднай выставе графікі і кніжнага мастацтва ў Лейпцыгу:

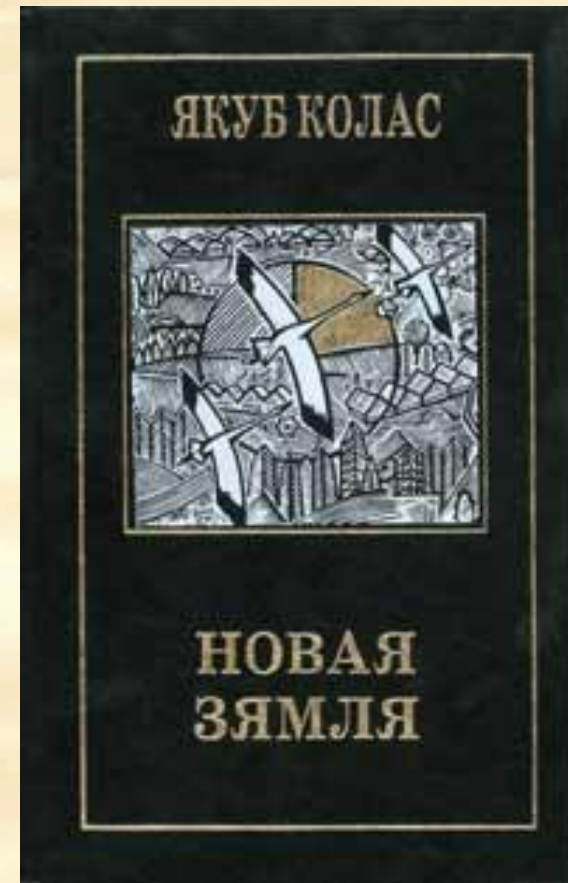

«Новая зямля»: 100 гадоў

«Новая зямля» поўнасьцю перакладзена на рускую, польскую і ўкраінскую мовы. Урыўкі паэмы перакладзены на англійскую, балгарскую, іспанскую мовы.

Сапраўднай падзеяй у літаратурным жыцці стаў выхад у свет у 2002 г. трохмоўнага беларуска-руска-польскага выдання паэмы «Новая зямля», прымеркаванага да 120-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа. 900-старонкавая кніга выдадзена Беларускім фондам культуры. Рускамоўная частка прадстаўлена перакладамі Сяргея Гарадзецкага (1884—1967), Міхаіла Ісакоўскага (1900—1973) і іншых аўтараў. Пераклад паэмы на польскую мову зрабіў Чэслаў Сэнюх (1930—2021), аўтар перакладаў на польскую мову твораў шэрагу беларускіх пісьменнікаў і паэтаў.

Гэтае выданне аздоблена 91 ілюстрацыяй народнага мастака Беларусі Васіля Пятровіча Шаранговіча.

«Новая зямля»: 100 гадоў

З цягам часу паэма «Новая зямля» атрымала музычнае ўвасабленне. У 1980 годзе Юрый Семяняка напісаў аднайменную оперу на лібрэта Алеся Петрашкевіча. Прэм'ера адбылася ў 1982 годзе ў Беларускам тэатры оперы і балета і была прымеркавана да стагоддзя з дня нараджэння Якуба Коласа.

На неўміручыя радкі з паэмы:

Мой родны кут, як ты мне мілы!..

Забыць цябе не маю сілы!

Не раз, утомлены дарогай,

Жыццём вясны мае убогай,

К табе я ў думках залятаю

І там душою спачываю.

кампазітар Ігар Лучанок напісаў песню «Мой родны кут», якая стала славутай у выкананні «Песняроў» (https://www.youtube.com/watch?v=k1_9mW35eXA).

«Новая зямля»: 100 гадоў

У 1982 годзе паводле «Новай зямлі» на мінскай студыі «Тэлефільм» пры Дзяржтэлерадыё БССР быў зняты аднайменны тэлевізійны фільм. Адну з галоўных роляў — Ганны — выканала народная артыстка Беларусі Таццяна Мархель. Ролу Міхала выканаў Анатоль Жук, ролу Антося — Яўген Шыпіла. Паглядзець гэты фільм сёння можна на канале YouTube па адрасе: <https://www.youtube.com/watch?v=qsvk8WY1b4M>

